

*Матија Малешевих**

Факултет политичких наука, Универзитет у Бањој Луци

СКИТИЗАМ И ЕВРОАЗИЈСТВО: ТРАГОВИМА РУСКЕ СТРАТЕШКЕ КУЛТУРЕ

Сажетак

Обједињени приказ идејних основа скитизма и евроазијства на једном месту наглашава концептуалну сродност два покрета али и њихову узрочно-последичну везу. Реч је о историјско-друштвеним феноменима који су последица стихијске еволуције руске културно-политичке мисли током критичних година Великог рата и Октобарске револуције, својеврсном медијуму путем кога реконструирашемо „дух времена”. Ипак, рад је окренут будућности, много више него прошлости јер су идеје укоренење у овим покретима актуелније данас него што су то биле пре једног века. О томе сведочи и стварање Евроазијске уније, руски заокрет на Исток, сукоб са колективним Западом и многе друге геостратешке одлуке руских руководиоца које своје утемељење проналазе управо у скитској и евроазијској доктрини. Стога, идеје ових покрета не треба посматрати само као историјски извор, већ и као концептуални оквир за формирање руске стратешке културе у XXI веку.

Кључне речи: Скити, скитизам, евроазијство, Нови свет, авангарда, Октобарска револуција, цивилизација, модернизам, стратешка култура

* Имејл-адреса: matija.malesevic@yahoo.com.

УВОД

Скитизам је један од најутицајнијих културно-политичких покрета револуционарне Русије. Иако кратког даха, оставља неизбрисив траг на даљи развој руске културе и националног идентитета. Основан од стране уског круга прогресивне интелигенције 1917. године, скитизам се у многим ослања на Сребрни век руске књижевности и његов „критички идеализам” из кога проистичу нетрадиционална религиозно-филозофска учења.¹ Ипак, скитизам, заједно са футуризмом, симболизмом, супрематизмом, и осталим „измима” са почетка XX века, припада једном сасвим другом културном феномену, познатијем као руска авангарда. Њени представници „стремили су не толико ка формалним иновацијама, већ установљавању везе субјективног и апсолутног у циљу преображаја света” (Бугаев 2016, 221). Веровали су да је уметник вођа, а свет „еластичан” и подложен променама, те да њихова интуиција може да овлада материјом и креира будућност. Међу собом, разликују се у „стваралачком приступу”, па тако Футуристи у први план истичу динамични технолошки прогрес, Супрематисти беспредметност, а Скити органско јединство човека и природе.

Најистакнутији Скити били су књижевни критичар Иванов-Разумник, уједно и идејни оснивач покрета, симболисти Александар Блок и Андреј Бели, „ново-сељачки” песници Николај Кљујев и Сергеј Јесењин, сликар Петров-Водкин, аутор прве анти-утопије Јевгениј Замјатин, чувени композитор Сергеј Прокофјев и многи други. Здруженим снагама, сваки у својој дисциплини, стварају предуслове за појаву једне нове културне парадигме у чијем средишту је културно-морални препород или како још воле да кажу „духовни максимализам”. Часопис „Скити” из штампе излази у два наврата: јуна 1917. и фебруара 1918. године. У њему су изложене најзначајније идеје Скита, те часопис представља незаобилазан извор сваког дубљег проучавања покрета.

¹ Централна фигура Сребрног века био је Владимир Соловјев (1853-1900). Његово религиозно-филозофско учење о Софији, засновано на критичком идеализму, добар је пример нетрадиционалних учења која се у неку руку супротстављају хришћанском догматизму.

АВАНГАРДНИ ПАТРИОТИЗАМ

Поистовећивање дела руске интелигенције са древним жителјима евроазијских степа није било мотивисано „историјским правом” над територијом Велике Скитије², још мање културним превасходством над суседима. Бити „Скит” значило је пре свега залагати се за патријархалност, древну прошлост, народну стихију као одговор на материјализам и конзумеризам који долазе са Запада. Скити теже да постану симбол бунта и борбе против површне буржујске културе у одумирању. Уместо „цивилизоване” Европе – условно античке Грчке – идентификују се са варварима у потрази за новим облицима културе. Две непомирљиве крајности, цивилизација и варвари, Иванов-Разумник покушава да приближи уводећи трећу категорију: „прави Грк поседује стихију Скита, а у стремљењу Скита могу се пронаћи светли и јасан ум Грка. Непријатељ је малограђанин³ маскиран у грчкој одећи, који се наводно бори против Скита, а заправо мрзи и једне и друге” (Иванов-Разумник 2018, 26). Од самог почетка, скитски лук и стрела уперени су у малограђанина. Међутим, како малограђанштина преузима примат над европском културом, тако скитизам постаје антитеза целокупне западне цивилизације.

Период просветитељства и рађања националних држава саздали су од грчке демократије и римске републике „угаони камен” модерне цивилизације. „Ниво цивилизованости” мери се степеном подражавања класичне уметности, то јест имитацијом римско-грчке античке културе. Супротно овим модерним тенденцијама, Ските надахњује варварска култура номадских племена са севера, њихова виталност и животна енергија. Стога, однос Русије и Европе покушавају да прикажу у духу античког антагонизма између Скита и Грка описаног у чувеној Херодотовој Историји. Због територијалног

² По Херодоту територија Велике Скитије простирала се „од севера, где је ваздух испуњен снегом попут перја, преко извора реке Инд и Ганг, до Малабарске обале на западу Индије” (Иванов-Разумник 2018, 23)

³ „Мешанство” у даљем тексту преводимо као малограђанство. Иванов-Разумник је посебно изучавао овај друштвени феномен. По њему, за малограђанство је карактеристично да приоритет одају бирократским и финансијским интересима. Уместо индивидуалности и слободе личности, малограђанин подржава ауторитет и строгу хијерархију. Не размишља самостално, већ се само потчињава другима. Он је производ материјалистичке и дехуманизоване западне културе, али је такође у великој мери присутан и у Русији.

преклапања Руске империје и древне Скитије ова историјска паралела изгледала је прилично веродостојно. Она је изражавала жељу за културно-историјским дистанцирањем од Европе, а последично, зближавање са азијским народима. Номадској природи Скита, њиховој неустрашивој вољи и храбрости ближи су Хуни и Монголи него прорачунати романско-германски народи. Па ипак, геостратешко опредељења Скита није Исток, као што није ни Запад. Скити претежно гравитирају ка руском северу, сматрајући територију прекривену вечитим ледом за скривену колевку, не само руског народа већ и целог човечанства. Дивље и природно значило је чисто и слободно, насупрот све већим ограничењима савремене цивилизације. Сличне идеје могу се пронаћи у сентиментализму Жан Жак Русоа. Међутим, француски просветитељ идеалну заједницу види у ауторитативној Спарти, а Скити у северним номадима који не познају законе и принуду.

Позивање на предхришћански период руске историје, тежња ка „природним друштвеним заједницама”, деловала је као својеврсна јерес у конзервативној империји каква је била Русија на почетку XX век. Поред тога, Скити су у отвореном сукобу са Руском Православном Црквом за коју тврде да је након секуларних реформи Петра Великог изгубила изворну друштвену улогу и постала инструмент у рукама државног апарата. У већинском свештенству виде „пусто место” које опслужује интересе управљачког слоја, а не обичног народа (Голованова 2007). „Нема више вере у Русији, нема ни цркве, зар је црква тамо где се хвали пролазност и овоземаљски живот?” (Ремизов 2018, 605). Разочарани у црквено православље, Скити одбацују концепцију Русије као Катехона – ентитета који задржава долазак Антихриста и одлаже смак света. Једини излаз из морално-друштвене кризе виде у Армагедону. Позивајући се на Откровење Јованово верују да после смака света на земљу поново силази Исус Христ и са собом доноси небеско царство – Нови Свет. Светски рат и револуција знаци су последњих времена, они су неопходни како би се „пречистио ваздух” и „окајали греси”.

Контуре Новог Света Скити препознају у социјалистичкој револуцији и бољшевичком међународном прогласу: „мировни договор без анексије и контрабуција, заснован на самоопредељењу народа” (Ленин 1917). Под преовлађујућим утицајем есхатологије и религије, револуционарност Скита превазилази марксистичка учења. Њихов Нови Свет не почиње само са „променом власништва

над средствима производње” већ духовном еволуција и геофизичким трансформацијама. Позивајући се на Библију, Скити верују да ће у Новом Свету људи постати бесмртни и продуховљени, подобни самом Богу. Све ће постати ново: земља, звезде и овоземаљски живот (Голованова 2007). Визије Новог Света посебно инспиришу Петра Водкина, познатог руског сликара. Хероји на његовим сликама, између осталог и на илустрацијама часописа „Скити”, су издужени и високи, они симболишу геофизичку трансформацију у правцу „космичко-органског вертикализма”. Петров-Водкинов уникатни портрет Лењина из 1934. године, поред тога што наглашава скитско-азијатско порекло руског револуционара, имплицира да је реч о особи из неког другог света. Другачије се не може објаснити неприродно широк размак Лењинових очију.⁴

Када ће тачно човечанство закорачити у Нови свет Скити ни су знали са сигурношћу, али су били уверени да постојећи капиталистички систем убрзава процес рушења Старог света. У „простом” руском народу и органском колективизму виде не само излаз из кризе, већ и „ново јеванђеље”. Скитски „народњачки социјализам” подсећа на руске екстремисте из 60-их година XIX века, тзв. народњаке, због чега се Скити често сврставају у лево-радикално крило Социјалистичке револуционарне партије. Међутим, „народњаци” предвођени Чернишевским и Нечајевим одраз су нихилистичких културних тенденција, док су Скити одраз ренесансног хришћанства. Први су ослоњени на позитивизам, док други у духу авангардног романтизма сједињују политички и религиозни радикализам дајући руском месијанству нову форму. Берђајев је Ските, и њима сличне интелектуалце, означавао као „религиозне анархисте”, а због несугласица са званичном црквом упоређивао их са Лавом Толстојем (Бердяев 2010, 250 -268).

⁴ Скитска естетика „космичког вертикализма” и органског јединства човека са природом умногоме подсећа на дигитално генерисану реалност филма Аватар. Главни хероји најкупљег филма у историји Холивуда заправо воде исту борбу као и Скити: луком и стрелом, уз помоћ припитомљених животињама побеђују технолошки супериорну цивилизацију и успевају да сачувају биосферу на чудесној планети Пандора. Редитељ филма Џејмс Камерун, као и сами Скити подстакнути су убрзаним нестајањем домородачких култура и агресивним ширење технике за рачун екологије. Филм Аватар показује да руска авангарда говори универзалним језиком и да њихов утицај можемо препознати и у западној поп-култури.

Ските најбоље можемо разумети у контексту специфичних друштвено-културних кретања у Европи са почетка XX века. Њихов оријентализам и одбацавање модерне културе истих је побуда као и Гогенов одлазак у Полинезију, Пикасов у Африку, Вајлдова декадентна критика буржујске културе, изопштавање из друштва „уклетих француских песника” итд. Сви су они део модернизма – културног правца са крај XIX века који изражава бунт и незадовољство друштвеним тенденцијама модерне цивилизације. Модернистички уметници у потрази су за аутохтоним изразом, првобитном чистоћом, животном енергијом коју никако не проналазе у свом окружењу. Они напуштају Европу, одлазе на далеке и егзотичне дестинације, живе са домородачким племенима само да би пронашли инспирацију за нову уметност.⁵ Оријент је једини излаз из задатих форми академизма и илузија материјалистичке културе. Чак је и античка римско-грчка култура сматрана превазиђеном. На питање шта читати, француски симболиста Маларме одговара индијске Веде. Заборављена учења и емоције које модернисти траже на Оријенту, Скити проналазе у свом сопственом народу. Сматрају да је прост руски народ, за разлику од његовог „дворјанства”, очувао унутрашњу стихију и да је спреман за месијанску улогу. Октобарску револуцију доживљавају као „буђење звезда са истока” и позивају народе планете Земље да се придруже новој Русији.

Без обзира на непоколебљиву веру у руски народ, Скити су често етикетирани као издајници. Главни разлог су критике на рачун панславизма, за који тврде да је бледа копија немачког пангерманизма и предратног национал-шовинизма. Изградња државних творевина на расном идентитету, за Ските је одраз буржујско-материјалистичке културе и главни узрок Светског рата. У чланку из 1914. године Иванов-Разумник тврди „да нико никада не може ослободити”, а да је цивилизацијски искорак могућ само „унутрашњим преображајем” (Иванов-Разумник 2018). На жалост, прогресивни политичари како у Русији, тако и у Европи подлежу националистичкој пропаганди и напуштају интернационалистичка гледишта.⁶ Усамљен у својим стремљењима, разочаран у политичку праксу, по

⁵ Један од најпознатијих српских модерниста Милош Црњански у својој књизи Дневник о Чарнојевићу такође путује на далеки Оријент и са собом доноси суматраизам – визију космичке хармоније и новог почетка човечанства.

⁶ Познат је случај Социјалдемократске партије Немачке која се сматрала бастилоном марксизма и интернационалног братства, све док 1914. године нису

угледу на остале модернисте, Иванов-Разумник напушта политику и опредељује се за борбу на културно-просветитељском фронту.

РЕЦЕПЦИЈА

Често прећуткивана и мало позната чињеница јесте да је авангардна култура имала кључну улогу у одржавању большевика на власти. Својим иновативним приступом, она држи прву линију литералног и визуалног фронта против монархистичке реакције. Оштрим пером посебно су се истицали Скити и њихова програмска начела револуционарне борбе: „Преуредити све. Устројити тако, да све постане ново, како би лажни, прљави, досадни, безобразни наш живот постао праведан, чист, весео и прелеп” (Блок 1917). „Крај старог и почетак новог” врло брзо је постала главна парола не само „ирационалних” уметника већ и комунистичких „реал политичара”. Утисак је да Скити нису само пристрасни посматрачи, већ активни делатници револуционарне борбе, раме уз раме са большевцима. По мишљењу Сергеја Булгакова управо је та културна интелигенција „убличавала инстинктивно стремљење народне масе, ложила их својим ентузијазмом, речима. Представљала нерв и мозак гигантског тела револуције и културног препорода” (Воскресенская 2008).

У првим годинама револуције, авангардни уметници као што су Мајаковски, Јесењин, Кљујев имали су колосални утицај на јавно мњење, њихове стихове читали су готово сви писмени грађани Москве и Петербурга (Прилепин 2022). На челу са Народним комесаром просвећења Луначерским, руска авангардна за кратко време постала је културни мејнстрим револуционарне Русије. Међутим, большевизам никада није пригрлио авангарду као сопствену стратешку културу. Дух дијалектичког материјализма доминирао је међу руским револуционарима, те су Лењин и партијски другови преферирали класичну културу, посебно реализма у литературу и сликарству (Луначерский 1924). Стога, за большевике авангарда је затечено стање, корисни савезник у борби против реакције и ништа више од тога. Како време одмиче раскол између большевика и авангарде постаје све већи. Он кулминира победом у грађанском рату и учвршћивањем „диктатуре пролетаријата”, а коначно се завршава

подржали Кајзера и његову ратну пропаганду, а у парламенту гласали за одобравање војних кредита.

априла 1932. године када Централни комитет партије доноси одлуку о распуштању свих самосталних уметничких групација.

Пораз авангарде значио је напуштање концепата „перманентне револуције” и „изградње Новог Света”. На њихово место долази „изградња социјализма у једној држави”, рехабилитација традиције, симбиоза националне и комунистичке симболике. Такозвани соцреализам, промовисан од стране државног врха, врло брзо постаје доминантни правац у уметности. Наводно, реалистички стил у уметности ефикасније је промовисао социјализам широким народним масама. Заправо, инсистирање државног апарата на соцреализму – враћање академизму и класичним формама уметности – значио је културну ревизију и повратак Русије у оквире Старог Света. Под преовлађујућем утицајем „научног социјализма”, совјетско руководство гледало је на сопствени социјализам као на прелазну фазу између капитализма и комунизма, те се сукоб са Западом морао тумачити као унутар цивилизацијски сукоб. Нова револуција очекивала се у индустријски развијеним деловима Европе, стога циљна група више нису „прости сељаци”, варвари или „витални” народи Оријента, већ прогресивни европски пролетаријат. Под руководством Стаљина, а у складу са марксистичком идеологијом и Великој депресији на Западу, СССР се позиционира као економско-политички лидер модерног света, а не као његова цивилизацијска алтернатива.⁷

Гледано споља, тачније из либерално-европске перспективе, није се правила разлика између соцреализма и авангарде. Бољшевиizam је етикетиран као тоталитарни систем својствен „оријенталним деспотијама”. Жестоки грађански рат у Русији послужила је европској интелигенцији за „потврђивање граница између друштвених средина Истока и Запада”, што у својој књизи о бољшевизму чини извесни југословенски дипломата (Bulugdžić 1921, 6). У таквој политичкој атмосфери Антанта једнозначно стаје на страну Белог покрета, држи руске територије под окупацијом за време грађанског рата и шаље војну помоћ контрареволуционарним снагама. Када је реч о европским марксистима, иако имају исти циљ као и

⁷ Познати немачки филозоф исто има у виду када каже: „Русија је у доба последњих царева одавала илузорни утисак да њена економија има доста сличности са западњачком. Бољшевичка Русија би волела да створи исту илузију, па да чак и својим комунистичким методама послужи као узор Западу” (Špengler 2023).

бољшевици, изузетно су уздржани према догађајима у Русији. Из њиховог угла, револуција у технички и културно „заосталој земљи” је парадокс, те се европском пролетаријату саветује умереност и стрпљење док „он сам не буде чинио масу нације”.⁸ Револуционарност се напушта у корист „ситног рада”, а власт се жели освојити „еволуцијом”, без крви јер „различити друштвени услови борбе захтевају различите методе борбе” (Вауер 1922, 4).

Треба имати у виду да је много пре бољшевизма „напредна Европа” формирала мишљење о свом источном суседу. Током целог XIX века Русија је перцепирана као „последњи стожер европске реакције” који због своје феудалне природе неспособна да закорачи у просветитељско доба (Енгелс 1962). Истовремено, постојале су у Европи и конзервативне силе које су на источног суседа гледале као на јединог преосталог заштитника традиционалне Европе. Европски биполизам из XIX века навео је познатог руског песника на закључак: „У Европи постоје само две реалне силе Револуција и Русија” (Тютчев 1848). Парадокс је да се ове „две силе” након Октобарске револуција нису објединиле, већ су само замениле места. У духу реакције, европски политички естаблишмент креће у контрареволуционарну пропаганду и уједињење „Нове Европе”, без социјалистичке Русије.⁹ Вредности „Нове Европе” као што су демократија, држава благодатања и људска права ограничавали су се на узак круг европских народа, а у осталим деловима света колонијализам се још више учвршћивао. Главни циљ Антанте, након Светског рата била је изолација бољшевизма и заустављање револуционарног талас, како би се сачувао статус метрополе у односу према колонијама.

Непријатељски однос Европе према револуцији, игнорисање бољшевичког позива на изградњу мира, сада, када је „последњи стожер европске реакције” коначно пао, јасан су показатељ да европско-руске противречности превазилазе идеолошке оквире и попримају културно-историјску димензију. Тим поводом, Александар Блок

⁸ „Када пролетаријат дакле своју владавину наметне не само буржоазији, већ и широким масама самог радног народа, пре свега сељацима и ситним грађанима” (Вауер 1922, 97).

⁹ Концепти „Нове Европе” изложени су у истоименом часопису који је прво излазио у Великој Британији, а касније и Југославији. Идејни творац био је Ситон Вотсон (1879-1951), британски политички активиста и историчар који има кључну улогу у стварању Чехословачке и Југославије, касније и Мале Антанте.

у својој чувеној песми „Скити” из 1918. године обраћа се директно Западу и одговара: „Да, ми смо Скити!, Да, ми смо Азијати! Са косим и похлепним очима.” Иако је Антанта победник Првог светског рата, архитекта политичке мапе света, а Русија званично губитник, на прагу грађанског сукоба, руски авангардиста, уверен у морално превасходство револуције, своју песму завршава у претећем тону: „Последњи пут опомињем Стари Свет! На братско славље, рада и мира, Последњи пут на братско славље позивају вас варварске лире!”

Ретки су Европљани до којих допиру стихови руских Скита, а који би могли на аутентичан начин да протумаче симболичке поруке. Изузетак су представници европског модернизма: италијански футуристи, немачки експресионисти, француски надреалисти. Последњи чак призивају у помоћ: „Сматрамо да се Азија још увек ослања на исправне изворе животне енергије и да није отрована европским разумом... Позивамо вас Москвичи, поведите са собом бескрајне одреде азијата и прегазите европску културу у одумирању” (Чамсединова 2017, 98). Сличних су ставова и југословенски уметници окупљени око часописа Зенит који раде на умрежавању руске и европске авангарде.¹⁰ Њихов „Барбарогеније” који жели да „балканизује и децивиализује Европу” заправо је југословенска верзије руског Скита. Оба се залажу за „духовни максимализам” и оријентализацију, начелно подржавају Октобарску револуцију зарад рушења буржоаско-либералног поретка и изградњу Новог Света. Ове концептуалне сличности сведоче да су Скити неодвојив део европског модернизма.

ЕВОЛУЦИЈА

Како је соц-реализам потиснуо авангарду, тако су Скити изгубили утицај на јавно мњење и отишли у историју. Ипак, њихов „авангардни експеримент” послужио је као темељ за нови политичко-филозофски правац под називом евроазијство. Иако се чланство Скита и Евроазијца није преклапало, у научној литератури нема спора о њиховој узрочно-последичној вези. Први се служе уметничким формама, симболичким метафорама и алузијама. Други,

¹⁰ Зенит се штампа прво у Загребу, а затим и у Београду у периоду од 1921. до 1926. године. Један је од најзначајнијих авангардних часописа у Европи. Главни и одговорни уредник био је Србин из Хрватске Љубомир Мицић (1895-1971).

узимајући у обзир академску позадину, исте идеје покушавају да рационализују и заокруже у политичко-филозофски систем. Евроазијски покрет чине руски емигранти, незадовољни антибољшевичком пропагандом својих сународника у Европи. Они осећају светску кризу и почетак нове историјске ере. Стога не теже повратку „старој Русији” већ стварању нове оригиналне идеологије за пост-револуционарну Русију (Бердяев 1925).

Евроазијце обједињује пре свега „поколебана вера у цивилизовано човечанство” и жеља за изградњом равноправнијег поретка, без рата и насиља. По узору на Ските, културу стављају испред политике и решење траже на Истоку, у Великој Азији – ковчегу древних и неоткривених култура. Проблем савремене цивилизације виде у „европском космополитизму” који остатку света намеће једнообразну културу. Узрок томе је „европски егоцентризам” по коме је сопствена ужа и шира заједница „центар света, круна стварања, најбољи и најсавршенији од свих бића” (Грубецкој 2004, 11). Идејни оснивач евроазијства, позивајући се на Француског социолога Габријела Тарда, тврди да је неостварљиво укључивање једног народа у културу другог, да су западни народи унутар „европског космополитизма” осуђени на културно-политичку инфериорност и да „степен цивилизованости” не игра никакву улогу јер је заснован на субјективним критеријумима (Грубецкој 2004). Истичући значај културе за свако друштво, Евроазијци се залажу за равноправан статус свих народа, размену и прожимање, никако интегрисање „нижих” у „више” културе.¹¹

Евроазијци су, слично Скитима велики критичари Руске империје. Одговорност за њен крах виде у позападњаченој елити која се руководила „романско-германском империјалном логиком” и занемаривала народну традицију. Од „Велике смуте” и доласка династија Романових на власт, преко Петра и Екатарине Велике, историја Руске империје, заправо је историја пресађивања туђе културе. По том тумачењу, Октобарска револуција није производ класне борбе, већ народни бунт против иностраног културног потлачивања, суд над евроцентричном политиком династије Романов.¹² Са једне

¹¹ „Романско-германску културу треба посматрати само као једну од многих култура, из ње се могу преузети само они елементе који су разумљиви и прикладни” (Грубецкој 2004, 55).

¹² „У процесу рата и револуције, европеизација Русије пала је, као што маске падају” (Савицкый 1922).

стране, Евроазијци одобравају револуционарну освету над културно-политичким наслеђем Романових, између осталог јер она „отвара врата” историјском заокрету Русије на Исток. Са друге стране, критикују изградњу националног јединства засновану искључиво на класно-пролетерском идентитету. Иако идеолошки противници болшевизма, Евроазијци не представљају реакцију, нити желе насилну смену власти. Сматрају да ће под утицајем друштвених и природних чинилаца њихове идеје органским путем превладати.

Петар Савицки, утемељивач евроазијске геополитичке школе, један је од првих у Русији који подробније пише о утицају природно-географских услова на културно-друштвене процесе. Сматрао је да сваки регион на планети поседује огроман природни потенцијал, а да је суштина народа да тај потенцијал у пуној мери разоткрије и доведе до савршенства. Територију на којој се народ рађа и усавшава назива „место-развој” – јединство народа и земље који представља неки географски индивидуум – заокружену целину. „Место-развој” руског народа чине три равнице: источно-европска, западно-сибирска и туркестанска. Оно не припада ни Азији ни Европи већ је део посебног континенталног масива под називом Евроазија. Његово средиште заправо је културни мост који сједињује Европу и Азију. Без њега „целокупни систем континенталних рубова претворио би се у порушену грађевину” (Савицкый 1997, 160).

Концепт „место-развој” послужио је Евроазијцима, не само за геополитичко позиционирање између Истока и Запада, већ и као искорак за даљи развој друштвених наука. Тако, на пример Георгиј Вернадски за предмет својих историјских истраживања узима територију, а не сам народ. Из тога произилази да је историја Русије, заправо процес етногенезе и образовања крупних социјалних јединица: Скита, Хуна, Монгола и Руса. Овај коперникански обрт у проучавању историје довео је у питање саме основе традиционалне руске историографије. Па тако, Кијевска Рус више није „колевка” руског народа, већ само део историје западне Евроазије. Сукоб Русије са империјом Џингис Кана не посматра се као судар цивилизација, у којем Русија „штити Европу”, већ као сукоб блиских народа који претходи евроазијском уједињењу. Територијална проширења Московског царства током XV века нису резултат словенско-руске доминације, већ генезе словенских земљорадничких племена и татарско-монголских номада (Сутомирин 2014). Уместо прозападног Петра Великог, кључна историјска фигура постаје

Александар Невски који са Монголима закључује примирје, а ратује против Тевтонских витезова са Запада. Евроазијска ревизија историје поседује јасну унутрашњу логику јер се придржава методологији „географског структурализма”, одбацујући субјективни етноцентризам (Шабага 2022).

Евроазијци своје идеје покушавају да образложе научно, па тек онда идеолошки. Такав је случај и са концептом о крају Старог и почетку Новог Света. Европски филозоф, руског порекла, Александар Кожев сматра да је средином XIX века западна филозофија претворена у схоластику – затворени систем без рефлексije на непосредну реалност. Самим тим, большевичка борба против европске филозофске традиције је позитивна јер нужно порађа нову културу (Кожев 1929). Кожев закључује да је „дијалектички идентитет руског комунизма и евроазијства настао на рушевинама Старог Света и застарелих облика културе” (Milošević 2020, 119). Николај Берђајев такође сматра да је евроазијство претеча Новог Света, на исти начин као што је то био хеленизам Александра Македонског. По узору на антички еквивалент, евроазијство треба да означава „укидање затворених националних творевина, прожимање културних типова Истока и Запада и започињање универзалне ере светске историје” (Бердяев 1925).

Последњи део „класичног евроазијског мозаика” резервисан је за Лева Гумиљова и његову „пасионарну теорију етногенезе”. Овај историчар, специјализован за турскотатарске народе у својом контроверзном теоријом нуди научни одговор на најважнија питања скитских и евроазијских истомишљеника: када „варвари” преузимају примат у односу на цивилизацију и под којим се околностима културе рађају и умиру. Кључну улогу у том динамичном историјском процесу Гумиљов додељује „пасионарима” – индивидуама са вишком животне енергије чија имагинација и спремност на жртву покрећу „еру стваралаштва” (Гумилев 2016). Харизма и предводнички дух „пасионару” помажу у окупљању великог броја следбеника зарад остваривања вишег циља. Александар Македонски, Јованка Орлеанка, Јан Хус типични су примери, јер њихова жртва оставља директне последице на историјске процесе. Гумиљов даље тврди да интензитет и број „пасионара” не зависи само од социјалних фактора у конкретном друштву већ и од космичких варијација (Владимирский 2016). Тако на пример сунчане пеге или експлозија супернове доводе до повећања нивоа биохемијске

енергије на земљи. За последицу имамо увећање пасионарних активности, а самим тим и започињање нових историјских циклуса. Лев Гумиљов широко је заступљен у популарној култури и научним круговима, један је од омиљених аутора Владимира Путина.

СКИТИЗАМ И ЕВРОАЗИЈСТВО У ПРАКСИ, УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Крај прошлог века обележила је добровољна дезинтеграција Совјетског Савеза и идеолошко приближавање Русије „западним партнерима”. Међутим, ни то није помогло Русији да постане пуноправни члан европске породице народа. Предвиђања о руском заокрету на Исток, после пада болшевизма, испоставила су се као тачна. Након „перестројке” и неуспешне прозападне авантуре Бориса Јељцина „евроазијство је почело да претендује на улогу главне интеграционе идеологије на постсовјетском простору” (Milošević 2020). Формирана 2015. године, Евроазијска унија више није само економска заједница, већ интеграциона платформа за социјално-културно обједињавање свих евроазијских народа. Према споља, она се позиционира, баш онако како су Евроазијци предлагали, као „делотворни мост између Европе и динамичног Тихо-азијског региона” (Путин 2011). Формирање Евроазијске уније заправо је само први корак много ширих интеграција „од Шангаја до Гибралтара”. По мишљењу руског председника основу новог мултиполарног поретка чини „стварање великих простора, изграђених на интеракцији суседних држава чија се економија, друштвени систем, ресурсна база и инфраструктура допуњују” (Путин 2023, 144). У датом геополитичком контексту, руска стратешка визија јесте формирање „Велике Евроазије”, колективног система безбедности највећег светског острва, како би се транзиција од униполаризма (европског космополитизма) ка мултиполаризму (истинско јединство човечанства) остварила са што мање потреса.

Руски „заокрет на Исток” посебно долази до изражаја после Мајдана и сукоба у Украјини у коме чеченско-муслимански борци, као репрезентативни представници Ислама отворено стају на страну Русије. Именовање генерала Сергеја Суровикина, са надимком Армагедон, за командира Здружених снага у Украјини указује да је авангардна есхатологија и даље присутна у руском стратешком мишљењу. У међувремену, Евроазијски покрет и „Нови Скити”

добијају на популарности широм Русије. Симптоматично је реиздање часописа „Скити”, први пут после тачно једног века. Ту је и нова биографија Сергеја Јесењина, ослобођена идеолошких стега, у којој се руски револуционарни песник приказује у авангардном светлу као један од водећих Скита (Прилепин 2022).

На Западу, у „противничком табору” ништа ново. Руска култура је „укинута”, а Руски народ означен као варварски и примитиван. За Европу, Украјина је у правом смислу речи постала „браник од варварске најезде”. Ту рационалне одлуке више не играју никакву улогу већ само ирационалне представе репродуковане вековима. Томаш Масарик је сматрао да узрок Светског рата није национализам, ни империјализам већ идеје и погледи на свет који стоје у супротностима један наспрам другог (Задорожњук 2020). Тако исто и савремени конфликт Запада и Русије, резултат је непомирљивог „погледа на свет”. Једног који тежи одржавању привилегија и међународног *status quo*. Другог, који жели равноправнији и праведнији поредак. По сили своје инерције и једни и други спремни су да иду до краја, те сукоб „различитих погледа на свет” свој епилог добија на пољу боја.

Конкретни утицај Скита и Евроазијаца на савремени идентитет Русије заслужује да буде предмет посебних научних истраживања. На овом месту издвајамо смо основне тенденције и закључујемо да скитизам, као и евроазијство нису само део историје, већ једна далекосежна визија која се остварује пред нашим очима. Из савремене перспективе, Скити подсећају на „пасионара” – зачетника „стваралачке ере” чија интуиција и животни елан постављају Русију на нови цивилизацијски колосек. Њихов значај посебно долази до изражаја на прагу тектонских међународних потреса и апокалиптичких прогноза које се више не могу лечити „ситним радом” и „политичким реформама” већ искључиво системским променама. Слично као и пред Први светски рат, авангардна стратешка култура намеће се као адекватно решење, а узимајући у обзир дисперзију глобалне моћи колективног Запада, и као реалан сценарио. Крај „европског космополитизма” све је извеснији, али духовно-морални препород још увек није на видуку. За очекивати је да ће се ситуација и на том плану поправити, након успостављања новог међународног поретка, када човечанство коначно закорачи у Нови Свет.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Bauer, Oto. 1922. *Boljševizam ili socijalizam?*. Beograd: Socijalistička knjižara Tucović.
- Bulugdžić, Živojin. 1922. *Boljševizam*. Beograd: Gece Kon.
- Milošević, Zoran. 2020. „Sto godina evroazijske integracione ideje.“ *Politička revija* 63(1): 113-133. DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.6312020.4>
- Trubeckoj, Nikolaj. 2004. *Evropa i čovečanstvo*. Beograd: Logos.
- Špengler, Oswald. 2023. *Niče i njegov vek*. Beograd: Hoplit.
- Бердяев, Николай. 1925. *Евроазийцы*. Берлин: *Евразийский Временник №4*
- Бердяев, Николай. 2010. *Философия неравенства*. 250 -268 Москва: Астрел
- Блок, Александр. 1918. *Революция и Интеллигенция*
- Бугаев, Василий. 2016. *Символы мировосприятия искусства П.Флоренского*. Вестник славянских культур № 2 (40) 219 -224.
- Владимирский, Б.М. 2015. *Этногенез и биосфера Земли: влияют ли вариации космической погоды на наступление «пассионарных толчков» Л.Н. Гумилева?* Пространство и время 22 (4): 202-212.
- Воскресенская, Марина. 2008. *Русская революция в представлениях и оценках культурной элиты конца XIX - начала XX в.* Вестник Томского государственного университета. № 314: 75-82.
- Голованова, Наталия. 2007. *Эсхатология “скифства”*. Вестник Чувашского университета. Гуманитарные науки. № 4. 85-90.
- Гумилев, Лев. 2016. *Этногенез и биосфера Земли*. Москва: Айрис-пресс.
- Задорожнюк, Элла. 2020. *Томаш Гарриг Масарик о старой и новой России в труде «Мировая революция» (к 170-летию со дня рождения политика)*. Славянский альманах № 1-2: 182-203. <https://doi.org/10.31168/2073-5731.2020.1-2.1.11>
- Иванов-Разумник, Р. В. 2018. *Вместо предисловия*. In *Скифы*. 21-27. Санкт-Петербург: Лимбус пресс.
- Иванов-Разумник, Р. В. 2018. *Две России*. In *Скифы*. 609-644. Санкт-Петербург: Лимбус пресс.

- Кожев, Александар. 1929. *Филозофия и В.К.П.* Париз: газета Евразия № 16
- Ленин, Владимир. 1917. *Декрет о мире.* Москва: Известия № 208
- Луначерский, А. 1924. *Ленин (Очерки).* Москва: Красная новь
- Прилепин, Захар. 2022. *Јесењин: обећавајући сусрет.* Београд: Службени гласник
- Путин, Владимир. 2011. *Евразийский союз - путь к успеху и процветанию.* Москва: Известия
- Путин, Владимир. 2023. *Валдај Дискусија.* In *У рату за мир*, прир. Владимир Кршљанин 135-146. Београд: Фондација Александар Невски и IP Princip.
- Ремизов, А. (2018) *Слово о погибели Русской Земли.* In *Скифы.* 601-608. Санкт-Петербург: Лимбус пресс.
- Савицкий, Петр. 1921. *Поворот к Востоку.* In *Исход к Востоку. Предчувствия и свершения. Утверждение евразийцев.* Книга 1.
- Савицкий, Петр. 1997. *Континент Евразия.* Москва: Аграф.
- Сутомирин, С. 2014. *Концепция месторазвития евразийского аспекта в научном наследии Г.В. Вернадского и П.Н. Савицкого.* Вестник Томского государственного университета. № 384: 126–131
- Тютчев, Федор. 1848. *Россия и Революция.*
- Чамсединова, Ш. 2017. *Соловьевские идеи в стихотворении А. Блока «Скифы».* Известия Дагестанского государственного педагогического университета. Общественные и гуманитарные науки. № 3: 97-99.
- Шабага, А. 2022. *Евразийский структурализм.* Вестник РУДН. Серия: Международные отношения 22 (1) 43-59 DOI: 10.22363/2313-0660-2022-22-1-43-59
- Энгельс, Ф. 1962. *Внешняя политика русского царизма.* У К.Маркс и Ф.Энгельс сочинения, том 22. 11-52. Москва: Государственное издательство политической литературы

Matija Malešević*

Faculty of Political Sciences, University of Banja Luka

SCYTHIANISM AND EURASIANISM: TRACING RUSSIAN STRATEGIC CULTURE

Resume

Research of the ideological foundations of Scythianism and Eurasianism underlines the conceptual affinity between these two movements, as well as their cause-and-effect relationship. These phenomena are embedded within the particular historical and social context. They are part of Russian socio-political thought during the pivotal years of the Great War and the October Revolution, and represent a medium through which we can reconstruct the prevailing “spirit of the time.” Nevertheless, the focal point of this study is oriented towards the future, not the past. This is due to the fact that the ideas emanating from these movements hold a greater contemporary relevance than they did a century ago.

We conclude that both Scythianism and Eurasianism are not just part of history, but rather far-reaching visions being realized before our eyes. From a contemporary perspective, the Scythians are pioneers of a “creative era” whose intuition and *elan vital* set Russia on a new civilizational trajectory. Their significance becomes particularly pronounced on the threshold of tectonic international changes and apocalyptic forecasts that can no longer be remedied through “political reforms”, but solely through systemic changes. Similar to the period before the First World War, an avantgarde strategic culture emerges as a suitable solution, especially taking into account the dispersion of global power in the collective West.

Keywords: Scythians, Scythianism, Eurasianism, New World, Avantgarde, October Revolution, Civilisation, Modernism, Strategic culture

* E-mail address: matija.malesevic@yahoo.com.

* Овај рад је примљен 26. августа 2023. године, а прихваћен на састанку Редакције 06. фебруара 2024. године.